

Asia: Suomen UNICEFin lausunto translainsäädännön uudistamisen sisältöön ja valmistelumenettelyyn sekä *Vaihtoehtoiset sääntelymallit sukupuolivähemmistöjen oikeudellisen aseman järjestämiseksi* -raportissa esitettyihin vaihtoehtoihin sääntelymalleihin liittyen.
Viite: VN/2369/2021

Suomen UNICEFin lausunto, 26.9.2021

YLEISTÄ

Suomen UNICEF kiittää mahdollisuudesta lausua translainsäädännön uudistamisen sisältöön ja valmistelumenettelyyn sekä *Vaihtoehtoiset sääntelymallit sukupuolivähemmistöjen oikeudellisen aseman järjestämiseksi* -raportissa esitettyihin vaihtoehtoihin sääntelymalleihin liittyen. Suomen UNICEF noudattaa lausunnossaan lausuntopyynnössä ollutta rakennetta.

1. Keskeiset näkemyksenne ja toivomuksenne translainsäädännön uudistamisen sisältöön ja valmistelumenettelyyn liittyen?

Uudistamisen sisältö

Suomen UNICEFin näkemys on, että alle 18-vuotiaalla transsukupuolisella lapsella on oltava mahdollisuus oikeudellisen sukupuolen vahvistamiseen ja että intersukupuolisten lasten sukupuoliominaisuuksia muokkaavien lääketieteellisten toimenpiteiden kieltämisestä on syytä säätää erikseen lailla. Suomen UNICEF keskittyy lausunnossaan näiden kahden tavoitteen tarkasteluun lapsen oikeuksien näkökulmasta.

Lisäksi Suomen UNICEF kannattaa lisääntymiskyvyttömyysvaatimuksen poistamista sekä oikeudellisen sukupuolen vahvistamisen erottamista lääketieteellisistä tutkimuksista ja hoidoista.

Valmistelumenettelyt

YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista (myöhemmin lapsen oikeuksien sopimus) velvoittaa aina arvioimaan lapsen etua ja antamaan sille päätösharkinnassa etusijan. Lapsen edun ensisijaisen huomioon ottamisen tarkoituksena on varmistaa lapsen jokaisen ihmisoikeuden toteutuminen lapsen elämässä.

Suomen UNICEF esittää, että trans- ja intersukupuolisia lapsia koskevan lainsäädännön valmistelutyössä muodostetaan **oma erillinen lapsivaikutusarviointiosionsa, jossa huomioidaan**

kaikkien eri säädösvaihtoehtojen vaikutukset lapsiin. Keskeisimmät lapsen oikeusalueet, joita tässä osioissa tulee arvioida ja punnita suhteessa toisiinsa ja muihin esiin nouseviin seikkoihin sekä perustella ovat mm. seuraavat artikkelit lapsen oikeuksien sopimuksesta: syrjimättömyys (artikla 2), lapsen etu (artikla 3), lapsen oikeus elämään ja kehittymiseen (artikla 6), syntymärekisteröinti (artikla 7), henkilöllisyyden säilyttäminen (artikla 8), lapsen näkemysten kunnioittaminen (artikla 12), lapsen oikeus yksityisyyteen (artikla 16), vanhempien yhteinen vastuu ja valtion tuki (artikla 18), lapsen oikeus suojeluun kaikelta väkivallalta (artikla 19), lapsen oikeus terveyteen ja terveystalveluihin (artikla 24) sekä lapsen itsemääräämisoikeus. Suomen UNICEF avaa näitä oikeuksia tarkemmin lausunnon kohdassa 4 a.

Lapsen etu on myös menettelysääntö. Yksi lapsen edun menettelysäännöistä on varmistaa lapsen oikeus ilmaista omat näkemyksensä. **Lapsen näkemykset tulee ottaa huomioon myös silloin kun kyse on heitä suoraan tai välillisesti koskevasta lainsäädännöstä.** *Vaihtoehtoiset sääntelymallit sukupuolivähemmistöjen oikeudellisen aseman järjestämiseksi* -raportissa on nostettu kouluterveyskyselyn avulla hyvin esiin toisella asteella opiskelevien sateenkaarilasten omia kokemuksia ja näkemyksiä. Raportissa ei nosteta esiin tätä nuorempien lasten kokemuksia. Kouluterveyskyselyssä 8. ja 9. luokkalaiset sekä toisen asteen opiskelijat voivat merkitä virallisen sukupuolen lisäksi myös kokemansa sukupuolen, mutta tätä mahdollisuutta ei ole 4. ja 5. luokkalaisten kouluterveyskyselyssä. Valmistelussa tulisikin varmistaa mitä muuta olemassa olevaa tutkittua tietoa trans- ja intersukupuolisten lasten kokemuksista on olemassa kouluterveyskyselyn lisäksi, ja tarvittaessa pohtia erillisen selvityksen tekemistä, jos tätä tietoa ei ole riittävästi olemassa. Trans- ja intersukupuolisia lapsia koskevassa lainvalmistelussa tulisi tunnistaa onko trans- ja intersukupuolisia lapsia kuultu riittävästi ja tuoda esiin, jos näin ei ole.

Lapsen etu on luonteeltaan myös **tulkintaperiaate**. Jos jokin lainvalmistelussa esiin nouseva asia voidaan tulkita monilla eri tavoilla, on aina valittava se tulkinta, joka toteuttaa parhaiten lapsen etua.

2. Arvionne *Vaihtoehtoiset sääntelymallit sukupuolivähemmistöjen oikeudellisen aseman järjestämiseksi* -raportissa esitettyjen mallien eduista ja haitoista

a) Suppea malli

Suppealla mallilla ei turvata trans- ja intersukupuolisten lasten oikeuksien täysimääräistä toteutumista.

b) Laaja malli

Vaihtoehto A: Hakemusmenettely ja harkinta-aika

Suomen UNICEF tarkastelee lapsen oikeuksien laajempaa kokonaisuutta tarkemmin lausunnon kohdassa 4 a. ja keskittyy tässä kohtaa lausuntoa arvioimaan harkinta-aikaa, ikärajaa ja lääketieteellisen selvityksen tarvetta edellytyksenä alaikäisen henkilön oikeudellisen sukupuolen vahvistamiseksi.

Harkinta-ajan tarkoituksena *Vaihtoehtoiset sääntelymallit sukupuolivähemmistöjen oikeudellisen aseman järjestämiseksi* -raportin mukaan on suojelu henkilön omilta impulsiivisilta ja harkitsemattomilta ratkaisuilta sekä henkilön tunnistettavuuden varmistaminen, jos oikeudellinen sukupuoli korjataan jonkin ajan kuluttua takaisin alkuperäiseksi. Lasten kohdalla harkinta-aikaa on tarkasteltava erityisesti lapsen edun menettelytakeiden näkökulmasta ja tämä tarkastelu puuttuu vaihtoehto A:sta. Lapsen oikeuksien komitean mukaan (Yleiskommentti 14, kohta 93): ”Lapset ja aikuiset eivät käsitä ajan kulumista samalla tavoin. Päätöksenteon viivytyksillä ja pitkittymisellä on erityisen haitallisia vaikutuksia lapsiin näiden kehittyessä. Tästä syystä on suositeltavaa, että lapsia koskeville tai heihin vaikuttaville menettelyille ja prosesseille annetaan etusija ja ne saatetaan päätökseen mahdollisimman lyhyessä ajassa.”

Ikäraja: *Vaihtoehtoiset sääntelymallit sukupuolivähemmistöjen oikeudellisen aseman järjestämiseksi* -raportissa on arvioitu, että oikeudellisen sukupuolen vahvistaminen toteuttaisi useita lapsen oikeuksia kuten syrjimättömyys, lapsen etu, henkilöllisyyden säilyttäminen, lapsen näkemysten kunnioittaminen ja lapsen oikeus yksityisyyteen. Raportissa oikeudellisen sukupuolen vahvistaminen ulotettaisiin turvaamaan mahdollisesti vain 15-vuotta täyttäneiden

transsukupuolisten lasten yllä lueteltuja oikeuksia, mitä selittää työryhmän toimintaa ohjaavat ja rajaavat hallituksen esitys ja kansalaisaloite. Suomen UNICEF esittää kuitenkin, että jatkotyöskentelyyn sisällytetään tarkastelu myös alle 15-vuotiaiden transsukupuolisten lasten mahdollisuudesta oikeudellisen sukupuolen vahvistamiseen. Lisäksi Suomen UNICEF esittää, että jatkotyöskentelyssä tarkastellaan vielä perusteellisemmin mahdollisten ikärajojen asettamista lapsen oikeuksien näkökulmasta.

Vaihtoehtoiset sääntelymallit sukupuolivähemmistöjen oikeudellisen aseman järjestämiseksi -raportin lapsen oikeuksia tarkastelevan osion lopussa (s. 40) todetaan ilman viittausta aiempaan lapsen oikeuksien arviointiin ja punnintaan: ”Jatkutyössä tulee harkittavaksi, pitäisikö alaikäisen henkilön oikeudellisen sukupuolen vahvistamisen edellytykseksi asettaa lääketieteellisen selvitys.” Suomen UNICEFin toivoo, että tätä **lääketieteellisen selvityksen** tarvetta ja tavoitetta avataan ja perustellaan jatkotyöstössä tarkemmin. Suomen UNICEFin näkökulma on, että lapsen oikeudellisen sukupuolen vahvistamisessa tärkein edellytys tulee olla lapsen edun ensisijaisuuden huomioon ottaminen, jossa on punnittava lukuisia lapsen oikeuksia keskenään ja noudatettava lapsen edun menettelytakeita. Mahdollinen lääketieteellinen selvitys olisi yksi tosiseikasta ja tekijä, jota tulee pystyä tasapainottamaan muiden tekijöiden kanssa kuten lapsen omat näkemykset, lapsen kokonaisvaltainen hyvinvointi ja lapsen suojeleminen väkivallalta ja syrjinnältä. Lääketieteellisen selvityksen osalta on myös vastattava siihen, miten se toteuttaa raportissa tunnistetun tarpeen oikeudellisen sukupuolen vahvistamisen nopeudelle, avoimuudelle ja helppoudelle sekä lapsen edun menettelytakeita päätöksenteon tekemisestä mahdollisimman lyhyessä ajassa. Lisäksi jatkotyöskentelyssä on vastattava komitean suositukseen siitä, miten lapsen edun arvioinnissa tulisi olla mahdollisuuksien mukaan mukana eri alojen ammattilaisista koostuva ryhmä.

Vaihtoehto B: Ilmoitusmenettely

Tämä vaihtoehto toteuttaa parhaiten oikeudellisen sukupuolen vahvistamisen nopeuden, avoimuuden ja helppouden ja Norjan mallin mukaisesti toteutettuna malli sisältäisi myös lyhyen harkinta-ajan, jolla voidaan varmistaa se, ettei hakemusta ole tehty impulsiivisesti ja harkitsemattomasti.

3. Näkökantanne liittyen raportissa esitettyyn työryhmän näkemykseen intersukupuolisten lasten sukupuoliominaisuuksia muokkaavia lääketieteellisiä toimenpiteitä koskien.

Intersukupuolisten lasten sukupuoliominaisuuksia muokkaavat lääketieteelliset toimenpiteet loukkaavat lapsen perus- ja ihmisoikeuksia, kuten syrjimättömyyttä, henkilökohtaista koskemattomuutta ja oikeutta terveyteen sekä kehitykseen. Suomen UNICEF on yhtä mieltä raportin näkemyksestä (s. 44), että ”Sosiaalisia ulottuvuuksia ei voida lähtökohtaisesti pitää sellaisina seikkoina, jotka yksinään muodostaisivat perusoikeuksien yleisten rajoitusedellytysten tarkoittaman tilanteen.”

Suomen UNICEF esittää, että intersukupuolisten lasten sukupuoliominaisuuksia muokkaavien lääketieteellisten toimenpiteiden kieltämisestä säädetään erikseen lailla. Lapsen oikeuksien sopimuksen artikla 4 mukaan sopimusvaltioiden on ryhdyttävä kaikkiin tarpeellisiin lainsäädännöllisiin, hallinnollisiin ja muihin toimiin yleissopimuksessa tunnustettujen oikeuksien toteuttamiseksi.

Suomen UNICEF pitää viranomaisohjauksen ja -valvonnan tehostamista tarpeellisena, mutta sellaisenaan riittämättömänä keinona yhdessä jo voimassa olevan terveydenhuollon yleislainsäädännön sekä rikoslain pahoinpitelyä koskevien kriminalisointien kanssa. Suomen

UNICEFin mielestä olemassa oleva lainsäädäntö ja työryhmän esittämät keinot eivät riitä turvaamaan intersukupuolisen lapsen perus- ja ihmisoikeuksia eikä niiden voida katsoa täyttävän lapsen oikeuksien sopimuksen artiklan 4 mukaista vaatetta kaikista tarpeellisista toimista. Valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta ETENE on jo vuonna 2016 suosittanut, ettei sukupuolipiirteitä muokkaavia kirurgisia toimenpiteitä tule tehdä ennen kuin lapsi tai nuori pystyy itse ottamaan kantaa asiaan. Oikeusministeriön 2019 selvityksen mukaan toimenpidekäytännöt eivät kuitenkaan ole ETENE:n suosituksesta huolimatta muuttuneet. Tälle ei työryhmän raportissa anneta riittävää merkitystä.

Myös tuoreessa YK:n ihmisoikeuskomitean Suomelle kesäkuussa 2021 antamassa suosituksessa (CCPR/C/FIN/CO/7) kehoitetaan Suomea ehkäisemään peruuttamattomien lääketieteellisten toimenpiteiden, erityisesti kirurgisten toimenpiteiden, tekeminen sellaisille intersukupuolisille lapsille, jotka eivät vielä pysty antamaan toimenpiteille täyttä ja vapaata tietoista suostumusta. Jo vuonna 2010 Suomessa voimaan tulleen Euroopan neuvoston biolääketiedettä ja ihmisoikeuksia koskeva yleissopimuksen (SopS 24/2010) mukaan lääketieteellinen toimenpide, johon henkilö ei esimerkiksi ikänsä vuoksi voi antaa suostumustaan, voidaan suorittaa vain, jos siitä on toimenpiteen kohteena olevalle henkilölle välitöntä hyötyä.

Myöskin YK:n lapsen oikeuksien komitea sekä naisten syrjinnän poistamista käsittelevä komitea ovat korostaneet sopimusvaltioiden velvollisuutta poistaa sukupuoleen perustuvat haitalliset käytännöt. Komiteat kehottavat sopimusvaltioita nimenomaisesti kieltämään haitalliset käytännöt lailla ja kriminalisoimaan ne asianmukaisesti. (Yleiskommentti 18, kohta 13.) Lapsen oikeuksien komitea myös tuomitsee nimenomaisesti intersukupuolisten nuorten pakottamisen kirurgisiin toimenpiteisiin tai hoitoihin ja kehottaa valtioita poistamaan tällaiset käytännöt ja hyväksymään lakeja, jotka kieltävät syrjinnän esimerkiksi intersukupuolisuuden tai sukupuoli-identiteetin perusteella (Yleiskommentti 20, kohta 34). Kuten työryhmän raportissakin mainitaan YK:n erityisraportoiija Juan E. Méndez on vuoden 2013 kidutusta ja muuta julmaa, epäinhimillistä tai halventavaa kohtelua tai rangaistuksia käsittelevässä raportissaan (A/HRC/22/53) todennut sukuelinten ”normalisoimiseen” tähtäävän kirurgian ilman asianomaisen henkilön suostumusta olevan yksi kidutuksen muoto.

Monien perus- ja ihmisoikeuksiin kohdistuvien loukkausten, kuten tyttöjen silpomisen, pakkoavioliittojen ja seksuaaliseen suuntautumiseen kohdistuvien niin kutsuttujen eheytyshoitojen osalta on viime aikoina käyty keskustelua niiden erillisestä kriminalisoinnista tai kieltämisestä nimenomaisesti lailla. Intersukupuolisten lasten sukupuoliominaisuuksia muokkaavien tarpeettomien kirurgisten toimenpiteiden osalta tilanne voidaankin jossain määrin rinnastaa tyttöjen sukuelinten silpomisen sääntelyn ja rangaistavuuden harkintaan. Esimerkiksi Maltalla lapsen sukupuolen muokkauksesta kirurgisesti ilman lapsen tietoon perustuvaa suostumusta rangaistaan vastaavasti kuin naisten ja tyttöjen sukuelinten silpomisesta. (OM 2019:3).

Oikeusministeriö on asettanut toukokuussa 2021 työryhmän selkeyttämään sukuelinten silpomisen rangaistavuutta rikoslaisissa. Lakivaliokunta on vuonna 2020 (LaVm 6/2020 vp) katsonut tyttöjen sukuelinten silpomisen kieltämistä koskevassa mietinnössään, että sen rangaistavuutta on tarpeen selkeyttää ja se voitaisiin toteuttaa säätämällä rikoslakiin erillinen rangaistussäännös tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisesta ja todennut, että tällaiselle säännökselle voidaan esittää vahvoja perusteita. Valiokunnan mukaan erillisen säännöksen avulla vahvistettaisiin tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen kieltoa ja sillä viestittäisiin aiempaa voimakkaammin ja selkeämmin tällaisen toiminnan perus- ja ihmisoikeuksia loukkaavasta ja rangaistavasta luonteesta. Mietinnössä todetaan, että voimassa olevat rikoslain pahoinpitelyä koskevat rangaistussäännökset eivät välttämättä täysin kata tyttöjen sukuelinten silpomiseen sisältyvää seksuaalisen koskemattomuuden ja itsemääräämisoikeuden loukkausta.

Samana ongelmana voidaan katsoa kohdistuvan myös intersukupuolisten lasten koskemattomuuden loukkaamiseen sukupuoliominaisuuksia muokkaavien tarpeettomien kirurgisten toimenpiteiden osalta. Perustuslain 7 § turvaa jokaiselle ihmiselle, yhtäläisesti myös lapsille oikeuden henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Ilman tietoon perustuvaa lapsen suostumusta tehtävät kirurgiset toimenpiteet, joilla muokataan lapsen sukupuolipiirteitä ja kajotaan syvästi lapsen henkilökohtaiseen koskemattomuuteen, on Suomen UNICEFin näkemyksen mukaan kiellettävä erikseen lailla. Suomen UNICEFilla ei ole kantaa siitä, mihin lainsäädäntöön kiello tulisi sisällyttää.

4. Minkälaisia vaikutuksia näkisitte vaihtoehdoilla olevan seuraavista näkökulmista arvioituna (vaikutusten ei tarvitse olla syvällisiä arviointeja, vaan arvioimanne vaikutussuunnat riittävät hyvin):

a) Vaikutukset yhdenvertaisuuteen, lapsiin ja sukupuolten tasa-arvoon sekä muihin perus- ja ihmisoikeuksiin

Lapsivaikutusarvioinnissa on kyse lapsen edusta, joka muodostuu lapsen oikeuksien kokonaisuudesta. Suomen UNICEF keskittyy tässä osiossa tuomaan esiin niitä näkökulmia, jotka tulisi huomioida osana lapsen edun arviointia ja punnintaa trans- ja intersukupuolisia lapsia koskevassa säätelyssä ja toimenpiteissä.

Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 14 mukaan ”Kun lapsen etua arvioidaan ja määritetään päätettäessä tietyistä toimenpiteistä, tällöin tulisi noudattaa seuraavia vaiheita:

a) ensin selvitetään kyseessä olevan tapauksen erityisen asiasisällön perusteella lapsen edun arvioinnin kannalta olennaiset tekijät, annetaan niille konkreettinen sisältö ja painotetaan ne kaikki suhteessa toisiinsa;”

Vaihtoehdot säätelymallit sukupuolivähemmistöjen oikeudellisen aseman järjestämiseksi - raportin osiossa 4.2.1 Oikeudellisen sukupuolen vahvistaminen erotetaan lääketieteellisistä toimenpiteistä sukupuolen korjaamiseksi Vaihtoehto A: Hakemusmenettely ja harkinta-aika – kohdalla on ansiokkaasti avattu olennaisia lapsen oikeuksia. Kuitenkaan muissa oikeudellisen sukupuolen vahvistamista koskevissa vaihtoehdoissa tätä oikeuksien tarkastelua ei tehdä, eikä sitä tehdä myöskään osiossa 4.2.2 Intersukupuolisten lasten sukupuoliominaisuuksia muokkaavat lääketieteelliset toimenpiteet.

Suomen UNICEF on tunnistanut seuraavat lapsen oikeuksien sopimuksen artikkelit olennaisiksi oikeusalueiksi, jotka tulisi systemaattisesti sisällyttää sekä trans- että intersukupuolisia lapsia koskevaan lainvalmisteluun konkreettiseksi sisällöksi ja painotettavaksi suhteessa toisiinsa ja muihin asiassa esiin nouseviin seikkoihin.

Syrjimättömyys (artikla 2)

Vaihtoehdot säätelymallit sukupuolivähemmistöjen oikeudellisen aseman järjestämiseksi - raportissa on avattu hyvin lapsen oikeus syrjimättömyyteen transsukupuolisten lasten osalta. Jatkovalmistelussa näitä samoja perusteluja on tärkeä tuoda esiin ja punnita myös intersukupuolisten lasten osalta ja tunnistaa, että tämä oikeus koskee myös alle 15-vuotiaita transsukupuolisia lapsia.

Lapsen oikeuksien komitea on kehottanut valtioita kumoamaan kaikki lait ja poistamaan kaikki käytännöt, joissa kriminalisoidaan tai muuten syrjitään yksilöitä heidän seksuaalisen suuntautumisen, sukupuoli-identiteettinsä tai intersukupuolisuutensa takia, ja hyväksymään lakeja, jotka kieltävät syrjinnän näillä perusteilla. (Yleiskommentti 20, kohta 34)

Lapsen etu (artikla 3)

Tulkinnat lapsen edusta eivät saa syrjäyttää muita lapsen oikeuksien sopimuksen takaamia oikeuksia.

Trans- ja intersukupuolisia lapsia koskevan lainsäädännön valmistelussa voi tulla kyseeseen tilanne, jossa eri tekijöiden tasapainottamisessa punnintaa on tehtävä suojelun ja voimaannuttamisen

välillä. Näissä tilanteissa lapsen oikeuksien komitean mukaan (yleiskommentti 14, kohta 83): "lapsen vaikuttavia "suojelutekijöitä" (jotka viittaavat esimerkiksi oikeuksien rajoittamiseen) on arvioitava suhteessa "voimaannuttamistoimenpiteisiin" (jotka viittaavat oikeuksien täysimääräiseen käyttöön ilman rajoituksia). Tällaisissa tilanteissa lapsen iän ja kehitystason tulisi ohjata tekijöiden tasapainottamista."

Lapsen oikeus elämään ja kehittymiseen (artikla 6)

Lapsen oikeuksien sopimuksen 6 artiklan mukaan sopimusvaltiot tunnustavat, että jokaisella lapsella on synnynnäinen oikeus elämään, ja takaavat lapselle henkiinjäämisen ja kehittymisen edellytykset mahdollisimman täysimääräisesti. Kaikessa viranomaistoiminnassa on varmistettava, että lapsella on mahdollisuus kasvaa ja kehittyä turvallisesti.

Oikeudellisen sukupuolen vahvistaminen

Kansallisen oikeudellisen sukupuolen vahvistamista koskevan lainsäädännön tulee turvata lapsen turvallinen kasvu ja identiteetin kehitys. Lapsen on voitava itse määritellä sukupuoli-identiteettinsä ilman, että se kasvuympäristössä jatkuvasti kyseenalaistetaan. Lapsen mahdollisuus ilmoittaa juridinen sukupuolensa edistää sitä, että hänet voidaan kohdata omana itsenään. Raportissa (s. 38) tämä on tunnistettu, mutta siinä ei ole viitattu artiklaan 6: "oikeudellisen sukupuolen vahvistamisen voidaan katsoa edistävän sukupuolidysforiaa kokevien lasten kasvurauhaa ja hyvinvointia."

Intersukupuoliset lapset

Lapsen oikeuksien sopimuksessa (artiklat 19, 32, 33, 34, 35 ja 36) kielletään kaikenlainen lapsen kehitystä vaarantava toiminta, kuten väkivalta, välinpitämätön kohtelu ja hyväksikäyttö. Lapsen oikeuksien komitea tarkentaa yleiskommentissa nro 13, että suojelua kaikilta väkivallan muodoilta ei pidä tarkastella ainoastaan lapsella "elämään" ja "henkiinjäämiseen" olevan oikeuden kannalta (art. 6), vaan myös lapsella "kehitykseen" olevan oikeuden kannalta, joka on tulkittava yleisen lapsen suojelutavoitteen mukaisesti. Sopimusvaltion velvollisuuksiin kuuluu siis myös kattava suojelu väkivallalta ja hyväksikäytöltä, joka voi vaarantaa lapsen oikeuden elämään, henkiinjäämiseen ja kehitykseen. Komitea odottaa valtioiden tulkitsevan "kehityksen" mahdollisimman laajaksi ja kokonaisvaltaiseksi käsitteeksi, johon sisältyy lapsen ruumiillinen, henkinen, hengellinen, moraalinen, psykologinen ja sosiaalinen kehitys (Yleiskommentti 13, kohta 62).

Komitea toteaa myös (Yleiskommentti 7, kohdat 1 ja 6), että varhaislapsuus on erityisen kriittinen ajanjakso lapsen oikeuksien toteutumisen kannalta. Lasten varhaisimmat vuodet luovat perustan heidän ruumiilliselle ja henkiselle terveydelleen, emotionaaliselle turvallisuudelleen ja henkilökohtaiselle identiteetilleen. Koska vauvana tai varhaislapsuudessa ilman lapsen tietoon perustuvaa suostumusta tehty kirurginen sukupuoliominaisuuksia muokkaava toimenpide vaikuttaa vahvasti lapsen kehittyvään identiteettiin, vaarantaa tällainen toimenpide vakavasti lapsen oikeuden kasvaa ja kehittyä turvallisesti niin ruumiillisessa, henkisessä kuin sosiaalisessa mielessä.

Syntymärekisteröinti (artikla 7)

Lapsella on oikeus tulla rekisteröidyksi heti syntymänsä jälkeen. Rekisteröinti on keino turvata lapsen muut oikeudet. Toisaalta on huomioitava, että mahdollinen rekisteröitymisen puute ei saa estää lapsen perusoikeuksien toteutumista. Lainvalmistelussa onkin arvioitava, miten intersukupuolisten lasten oikeus tulla rekisteröidyksi toteutuu lapsen edun kannalta parhaiten niin ettei esimerkiksi tietojen erittely johda syrjintään (artikla 2) ja jotta lapsen oikeus yksityisyyden suojaan (artikla 16) toteutuu, jolloin esimerkiksi kaiken tiedon ei tarvitse olla julkista.

Henkilöllisyyden säilyttäminen (artikla 8)

Vaihtoehtoiset sääntelymallit sukupuolivähemmistöjen oikeudellisen aseman järjestämiseksi - raportissa on todettu, että oikeudellisen sukupuolen vahvistaminen turvaisi lapsen oikeuden hänen henkilöllisyytensä kunnioitukseen (artikla 8). Tämän oikeuden toteutumisen arviointi ja punninta tulisi jatkotyöskentelyssä ulottaa vastaavasti myös alle 15-vuotiaisiin transsukupuolisiin lapsiin.

Lapsen näkemysten kunnioittaminen (artikla 12)

Vaihtoehtoiset sääntelymallit sukupuolivähemmistöjen oikeudellisen aseman järjestämiseksi - raportissa on avattu transsukupuolisten lasten osalta hyvin lapsen oikeus tulla kuulluksi ja saada tietoa. Jatkovalmistelussa näitä samoja perusteluja on tärkeä tuoda esiin ja punnita myös intersukupuolisten lasten osalta ja tunnistaa, että tämä oikeus koskee myös alle 15-vuotiaita transsukupuolisia lapsia.

Lapsen oikeus yksityisyyteen (artikla 16)

Vaihtoehtoiset sääntelymallit sukupuolivähemmistöjen oikeudellisen aseman järjestämiseksi - raportissa on tunnistettu lapsen oikeus yksityisyyteen. Lapsen yksityisyyttä tulee suojella kaikissa tilanteissa ja kaikissa palveluissa. Jatkovalmistelussa näitä samoja perusteluja on tärkeä tuoda esiin

ja punnita myös intersukupuolisten lasten osalta ja tunnistaa, että tämä oikeus koskee myös alle 15-vuotiaita transsukupuolisia lapsia.

Vanhempien yhteinen vastuu ja valtion tuki (artikla 18)

Artikla 18 koskee tasapainoa lapsen vanhempien ja valtion vastuun välillä ja siinä painotetaan erityisesti valtion tukea vanhemmille. Vanhemmilla on ensisijainen vastuu turvata lapsen etu, mutta jos vanhemmat eivät suoriudu tehtävästään, valtion täytyy puuttua asiaan turvatakseen lapsen oikeudet ja tarpeet.

Vaihtoehtoiset sääntelymallit sukupuolivähemmistöjen oikeudellisen aseman järjestämiseksi - raportissa todetaan (s. 39): "Oikeudellisen sukupuolensa vahvistamista hakevan alaikäisen henkilön osalta olisi jatkossa ratkaistava, millaista selvitystä edellytetään, jos lapsen huoltajat vastustavat sukupuolen vahvistamista vastakkaiseen sukupuoleen tai hakevat sukupuolen vahvistamista ilman lapsen suostumusta. Toisaalta voi olla mahdollista, että huoltajat ovat keskenään erimieliset." Lisäksi raportissa tunnistetaan lapsen oikeudellisen sukupuolen vahvistamisen kohdalla mahdollinen tarve harkintavallan jättämisestä viranomaiselle, esimerkiksi lapsen edun arvioimisessa (s.34). Vanhempien ensisijainen vastuu, vanhemmuuden tuki ja valtion mahdolliset puuttumiskeinot lapsen oikeuksien toteutumiseksi on tunnistettava ja määriteltävä niin intersukupuolisten lasten sukupuoliominaisuuksia muokkaavia lääketieteellisiä toimenpiteitä kieltävässä säätelyssä sekä translasten oikeudellisen sukupuolen vahvistamista koskevassa säätelyssä.

Lapsen oikeus suojeluun kaikelta väkivallalta (artikla 19)

Vaihtoehtoiset sääntelymallit sukupuolivähemmistöjen oikeudellisen aseman järjestämiseksi - raportissa on käsitelty lapsen oikeutta suojeluun kaikelta väkivallalta sekä lapsen oikeutta fyysiseen ja henkiseen koskemattomuuteen (artikla 19). Jatkovalmistelussa on tärkeä tunnistaa, että tämä oikeus koskee myös alle 15-vuotiaita transsukupuolisia lapsia.

Lapsen oikeuksien komitean mukaan (yleiskommentti 20, kohta 34) valtioiden tulee ryhtyä tehokkaiisiin toimiin kaikkien lesbo, homo ja biseksuaalien ja trans- ja intersukupuolisten nuorten suojelemiseksi kaikilta väkivallan, syrjinnän tai kiusaamisen muodoilta lisäämällä yleistä tietoisuutta ja toteuttamalla turva- ja tukitoimenpiteitä.

Lapsen oikeus terveyteen ja terveyspalveluihin (artikla 24)

Vaihtoehtoiset sääntelymallit sukupuolivähemmistöjen oikeudellisen aseman järjestämiseksi - raportissa on avattu hyvin lapsen oikeus nauttia parhaasta mahdollisesta terveydentilasta. Jatkovalmistelussa näitä samoja perusteluja on tärkeä tuoda esiin ja punnita myös intersukupuolisten lasten osalta ja tunnistaa, että tämä oikeus koskee myös alle 15-vuotiaita transsukupuolisia lapsia.

Suomen UNICEF esittää, että jatkovalmistelussa huomioidaan lisäksi lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti 15, kohta 7: "lasten oikeus terveyteen ei ole tärkeä pelkästään itsessään, vaan tämän oikeuden toteutuminen on myös välttämätöntä kaikkien muiden yleissopimuksen mukaisten oikeuksien nauttimisen kannalta. Lasten terveyttä koskevan oikeuden toteutuminen riippuu myös monien muiden yleissopimuksessa määriteltujen oikeuksien toteutumisesta."

Lapsen itsemääräämisoikeus on määriteltävä ja punnittava esimerkiksi suhteessa mahdolliseen viranomaisen harkintavaltaan sekä mahdollisiin edellytyksiin oikeudellisen sukupuolen vahvistamiseksi. Lapsen oikeuksien komitean mukaan (yleiskommentti 14, kohta 83) tilanteessa, jossa lapseen vaikuttavia suojelutekijöitä (jotka viittaavat esimerkiksi oikeuksien rajoittamiseen) on arvioitava suhteessa voimaannuttamistoimenpiteisiin (jotka viittaavat oikeuksien täysimääräiseen käyttöön ilman rajoituksia). Tällaisissa tilanteissa lapsen iän ja kehitystason tulisi ohjata tekijöiden

tasapainottamista. Suomen UNICEF on yhtä mieltä raportissa esitetyn punninnan kanssa (s. 37): ”sukupuoli-identiteetti on lähtökohtaisesti lapsen itsensä määriteltävissä hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti.”

b) Sosiaaliset ja terveysvaikutukset

Lapsen edun arviointi ja punninta on tehtävä kokonaisuutena lapsen eri oikeuksia yhtäaikaaisesti tarkastellen. Sosiaaliset ja terveysvaikutukset lasten osalta on huomioitu lausunnon osiossa 4.a.

c) Taloudelliset vaikutukset ja vaikutukset viranomaisten toimintaan (erityisesti viranomaisten pyydetään arvioimaan tätä kohtaa)

Lapsen etu ja muiden tahojen edut, oikeudet ja intressit saattavat asettua vastakkain. Tällöin lainvalmistelussa on tehtävä punnintaa lapsen edun ja muiden asiassa ilmi tulleiden intressien välillä. Jos muiden intressejä ja lapsen etua ei pystytä sovittamaan yhteen, etusija on annettava lapsen edulle. Sillä on korkeampi painoarvo kuin muilla seikoilla.

d) Muita mahdollisia vaikutuksia? (esimerkiksi vaikutukset kansalaisten asemaan ja toimintaan yhteiskunnassa, vaikutukset työllisyyteen ja työelämään sekä vaikutukset turvallisuuteen)

Lapsen etu ja muiden tahojen edut, oikeudet ja intressit saattavat asettua vastakkain. Tällöin lainvalmistelussa on tehtävä punnintaa lapsen edun ja muiden asiassa ilmi tulleiden intressien välillä. Jos muiden intressejä ja lapsen etua ei pystytä sovittamaan yhteen, etusija on annettava lapsen edulle. Sillä on korkeampi painoarvo kuin muilla seikoilla.

Mirella Huttunen
Julkishallintotyön johtaja

Suomen UNICEF ry
Lautatarhankatu 6
00580 Helsinki
Finland